

درآمدی بر اندیشهٔ سیاسی امام خمینی

♦♦♦

دکتر علیرضا زمزم

استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان

www.ketab.ir

- سرشناسه : زمزم، علیرضا، ۱۳۴۷ -
- عنوان و نام پدیدآور : درآمدی بر اندیشه امام خمینی رحمه الله/علیرضا زم.
- مشخصات نشر : کرمان: زمزم سحر، ۱۳۹۸.
- مشخصات ظاهری : ۱۴۴ ص.
- شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۱۰۲-۵-۴ : ۱۲۰۰۰۰ ریال
- وضعیت فهرست نویسی : فیا
- یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۴۱.
- موضوع : خراسانی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران: ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. -- دیدگاه درباره سیاست و حکومت
- موضوع : Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI : Views on politics and government -
- رده بندی کنگره : ۳۰۰/DSR1۵۷۴ : ۵/۹ز
- رده بندی دیویی : ۹۵۵/۰۸۴۲ :
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۶۴۱۰۱۰ :

درآمدی بر اندیشه سیاسی امام خمینی *

نویسنده: دکتر علی رضا زه

ویراستار: حسین قاسم حیره

صفحه‌آرا: اسماء وصال طلب راوری

ناشر: زمزم سحر

چاپ: آبنوس ۵ نوبت چاپ: اول ۵ تاریخ چاپ: بهار ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ ۵ قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۱۰۲-۵-۴

آدرس ناشر: کرمان، بلوار صبا، بلوار عفاف، جنوبی ۱، غربی ۱، سمت راست، منزل دوم، طبقه فوقانی

کدپستی: ۷۶۱۶۹۱۶۷

همراه: ۰۹۱۳۴۴۵۴۵۵۷

تلفن: ۰۳۴-۳۳۳۵۵۱۹۲

فهرست مطالب

۷.....	تقدمه
۱۳.....	فصل اول: مبادی و مقدمات
۱۳.....	۱-۱. تعریف اندیشه سیاسی
۱۵.....	۲-۱. ضرورت طرح اندیشه سیاسی امام خمینی
۱۸.....	۳-۱. متون و منابع اندیشه سیاسی امام خمینی
۲۳.....	فصل دوم: مبانی اندیشه سیاسی امام خمینی
۲۴.....	۱-۲. مبانی هستی‌شناسی
۲۵.....	۲-۲. مبانی معرفت‌شناسی
۲۷.....	۳-۲. مبانی انسان‌شناسی
۲۸.....	۴-۲. مبانی عرفانی
۲۹.....	۵-۲. مبانی روش‌شناسی
۳۰.....	۶-۲. مبانی فقهی و اصولی
۳۳.....	فصل سوم: مقدمات شکل‌گیری اندیشه سیاسی امام خمینی
۳۴.....	۱-۳. ویژگی‌های علمی و شخصیتی امام خمینی
۳۸.....	۲-۳. تحولات سیاسی تأثیرگذار بر اندیشه سیاسی امام خمینی
۴۶.....	۳-۳. نتیجه‌گیری
۴۷.....	فصل چهارم: رهبری، راهبرد و تاکتیک‌های مبارزاتی امام خمینی
۴۸.....	۱-۴. رهبری و انقلاب

۵۱	۲-۴. راهبرد امام خمینی
۵۷	۳-۴. تاکتیک‌های مبارزاتی امام خمینی
۶۳	فصل پنجم: محورهای اصلی اندیشه سیاسی امام خمینی
۶۴	۱-۵. مباحث مهم حوزه فلسفه سیاسی
۹۲	۲-۵. مباحث مهم حوزه فقه سیاسی
۱۰۹	مصل ششم: بررسی برخی مفاهیم بنیادین در اندیشه سیاسی امام خمینی
۱۰۹	۶. مشروعیت قدرت
۱۱۷	۶-۲. آزادی
۱۲۱	۶-۳. دموکراسی
۱۲۵	۶-۴. عدالت
۱۲۸	۶-۵. قانون
۱۳۳	فصل هفتم: مبانی سیاست خارجی و تأسیس اندیشه سیاسی امام خمینی
۱۳۳	۱-۷. اصل نفی ظلم و حمایت از مظلوم
۱۳۴	۲-۷. اصل اتحاد امت اسلامی و حمایت از ستم‌زدگان
۱۳۴	۳-۷. اصل احترام و حقوق متقابل
۱۳۴	۴-۷. قاعده و اصل نفی سلطه بیگانگان
۱۳۵	۵-۷. اصل حفظ استقلال و نداشتن وابستگی
۱۳۶	۶-۷. اصل پابندی به قراردادهای بین‌المللی
۱۳۷	۷-۷. اصل دعوت
۱۳۸	۸-۷. اصل حفظ تمامیت ارضی
۱۳۸	۹-۷. اصل صدور انقلاب اسلامی
۱۴۱	کتابنامه

زندگی سیاسی تحت تاثیر اندیشه سیاسی پی در پی در حال تغییر و تحول است. از منظر تاریخ اسلام، اندیشه و دانش سیاسی جزئی از فرهنگ و تمدن مسلمانان به شمار می‌رود. تاریخ‌نگاه تولید فکر سیاسی مسلمانان در حوزه‌هایی مثل سیاست نامه‌نویسی، فلسفه سیاسی و فقه سیاسی است. با وجود این سابقه درخشان، کماکان افرادی به وجود آمده‌اند که اندیشه سیاسی اسلامی در دو قرن اخیر اعتقاد دارند و کتابی با همین مضمون نوشته شده است.^۱ در اثر دیگری آمده است: «ما در دوران جدید فاقد اندیشه سیاسی جدید بوده‌ایم، راز آنجایی که، حضور ما در دوران جدید بر شالوده اندیشه سیاسی جدید قرار نداشته حضور در دوران جدید بر ما تحمیل شده است.»^۲

اندیشه سیاسی معاصر شیعه حاصل تعامل میان مفاهیم قدیم و جدید است. این اندیشه منبعث از محیط و زمانه اندیشه‌گران است که وجه تمایز آن از اندیشه

۱. ر. ک. حمید عنایت، اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران، خوارزمی، ۱۳۶۲، ص ۱۶.

۲. سید جواد طباطبائی، درآمدی فلسفی بر تاریخ اندیشه سیاسی در ایران، تهران، کویر، ۱۳۷۲، ص ۱۶۸.

مسلط (غرب) این است که در چهار چوب گفتمان شیعی اجتهاد شکل گرفته است. براساس این گفتمان، وظیفه اجتهاد تولید احکام و مقررات عملی زندگی سیاسی است. این اندیشه جمع بین سنت و تجدد است و انعکاسی از همکاری و تعامل بین گفتمان اجتهاد و مفاهیم جدید است. فقهای سیاسی معاصر در صدد بازتولید نظم سلطانی دوره صفویه و ظرفیت سازی در انطباق آن با شرایط و مقتضیات جدید برآمدند. از زمان مشروطه مفاهیمی مثل قانون، آزادی، برابری، پارلمان، شریعت، لایحه اساسی، انتخابات، رأی اکثریت و... مسائل مستحدثه ای بودند که فقها را ملزم به پاسخ های فقیهانه می کردند از این رو، برای تولید اندیشه سیاسی چاره ای جز رجوع به گذشته نبود. باب اجتهاد نبود. این ناچاری به خاطر کمبود یا نبود نصوص دینی سیاسی است. مهم ترین منبع نصوص دینی قرآن است که عرصه زندگی سیاسی کمتر در آن مطرح شده است، یا اگر هم مطرح شده، فقها اجتهاد سیاسی خود را مطرح نکرده اند. متأسفانه امتدأ به آیات الاحکام قرآن توجه کرده اند، که دربرگیرنده آیات فقهی و حقوقی است و کتاب هایی از قبیل کنز العرفان از فاضل مقداد، فقه القرآن از قطب راوندی، زبدة این رشته محقق اردبیلی و الجامع الاحکام القرآن از قرطبی در این زمینه است.

باتوجه به این کمبود در حوزه امور سیاسی، فقها باید رزق نیست سیاسی و عرصه سیاسی زندگی از گفتمان اجتهاد بهره برده و تولید اندیشه سیاسی کنند. چالش و بحران در وضعیت فکر و اندیشه سیاسی در ایران معاصر، امام خمینی و دیگر اندیشمندان اسلامی را به تفکر واداشت. از دیدگاه امام خمینی، نه گفتمان وارداتی تجدد راهگشای جوامع اسلامی، از جمله ایران، است و نه چشم بستن بر تحولات سریع زندگی اجتماعی و تن دادن به نظم سلطانی قدیم. امام

خمینی^۴ چاره را در بازتولید گفتمان سنتی می‌دید و به همین دلیل، ضمن تأکید بر فقه جواهری سنتی، به نقش زمان و مکان در اجتهاد توجه داشت. اندیشه سیاسی وی همه‌جانبه و منسجم بود و ضمن عبور از گفتمان سنتی و نفی گفتمان‌های غیردینی، از نظر شکل الگوی دولت مدرن را انتخاب و از نظر محتوا به اسلام نظر داشت.

اندیشه سیاسی امام خمینی^۵ را باید در چهارچوب رویکرد فقهی-اجتهادی سنتی جو کرد. وی با امعان نظر به گفتمان سنتی اجتهادی درصدد بن‌بست‌شکنی اندیشه‌ای در میان مستحدثه بود.

امام خمینی^۶ دشواری‌های اندیشه‌ای دوران معاصر را درک می‌کرد و برای جلوگیری از هضم شدن در ندیشه مسلط، که هضم آن در جامعه‌ای مثل ایران با دشواری‌هایی رویارو بود، به‌گروه‌ای اندیشه‌ورزی و اجتهاد کرد که بتواند پاسخ‌گوی دغدغه‌های بشر دینی در زمانه دنیای معاصر باشد. از دیدگاه امام خمینی^۷، کنار کشیدن و گوشه‌نشینی کارگشا نیست. باید ضمن نقد و آسیب‌شناسی قرائت اندیشه‌ای و به تبع آن، زندگی سیاسی گنشته به فکر نوسازی و تأسیس اندیشه سازگار با زمان و مکان بود. از نظر وی، بدون توجه به بستر اجتماعی زمانه و در فضای انتزاعی و منفک از محیط اطراف اندیشه‌ورزی کارساز نیست؛ به این معنا که امام خمینی^۸ از منظر جامعه‌شناسی معرفت، که یکی از شاخه‌های فلسفه علم است، به تحولات ایران معاصر می‌نگریسته است، و تلاش می‌جاءدانه برای اندیشه‌ورزی پیشه کرد. این تلاش‌ها سرانجام فراتر از اندیشه و تئوری، عینیت نیز شد و در قالب «جمهوری اسلامی» نظام سیاسی جدیدی در عداد نظام‌های سیاسی دنیا پا به عرصه وجود گذاشت. جمهوری اسلامی ترکیب مفاهیم قدیم

و جدید است و در آن فراتر از سلطان مأذون از طرف فقیه منصوب از قبل امام معصوم^{۱۱}، خود ولی فقیه در رأس هرم قدرت قرار می گیرد.

آشنایی با اندیشه های امام خمینی^{۱۲}، به ویژه اندیشه سیاسی وی، برای نسل جوان و دانشگاهی ضرورتی بود که باید به آن توجه ویژه می شد. در همین زمینه، هنگام طرح کلی اندیشه اصلاح در درس معارف اسلامی دانشگاه ها، این مهم در دستور کار نهادهای مسئول قرار گرفت و مقرر شد گرایش انقلاب اسلامی با سه عنوان جدید در دانشگاه ها درس شود. یکی از آن عنوان ها، اندیشه سیاسی امام خمینی^{۱۳} بود (ر.ک. م. یوبه، ص ۵۴۲ تاریخ ۱۳۸۳/۴/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی).

در زمینه اندیشه سیاسی امام خمینی^{۱۴}، تاکنون کتاب های گوناگونی منتشر شده است. از جمله: ۱. «اندیشه سیاسی امام خمینی^{۱۵}» اثر محمدحسین جمشیدی؛ ۲. «درآمدی بر نظریه سیاسی امام خمینی^{۱۶}» اثر محمدرضا دهشیری؛ ۳. «اندیشه سیاسی امام خمینی^{۱۷}» اثر یحیی پوری؛ ۴. «اندیشه سیاسی امام خمینی^{۱۸}» سیاست به مثابه صراط، اثر ابراهیم برزگر؛ ۵. «اندیشه سیاسی امام خمینی^{۱۹}» اثر احمد جهان بزرگی و «اندیشه سیاسی امام خمینی^{۲۰}» اثر عبدالوهاب فراتی.

این کتاب نتیجه پژوهش های نویسنده و سال ها تجربه تدریس در دانشگاه شهید باهنر کرمان است و در آن تلاش شده تا نمایی کلی از اندیشه سیاسی امام خمینی^{۲۱} ارائه شود. مزیت این کتاب در این است که در چهار فصل در فضاهای مصوب این درس نگارش یافته است؛ افزون بر این با توجه به سال ها تدریس و رویارویی با پرسش های متفاوت دانشجویان، تلاش شده برخی پرسش های مشترک پاسخ داده شود.

مباحث کتاب به غیر از مقدمه شامل هفت فصل است.

فصل اول، در قالب مبادی و مقدمات، بیان‌گر تعریف اندیشه سیاسی، ضرورت طرح اندیشه سیاسی امام خمینی، متون و منابع اندیشه سیاسی وی است؛

فصل دوم، مبانی اندیشه سیاسی امام خمینی، اعم از مبانی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی، عرفانی، روش‌شناسی، فقهی و اصولی را در بر دارد؛

در فصل سوم، مقدمات شکل‌گیری اندیشه سیاسی و محیط تأثیرگذار بر این اندیشه بیان می‌شود؛

فصل چهارم، متکلفان، بیان جلوه‌های مختلف رهبری در انقلاب‌ها، به‌ویژه در انقلاب اسلامی، نیز اهری و تاکتیک‌های امام خمینی است؛

در فصل پنجم، محورهای اساسی اندیشه سیاسی امام خمینی در دو حوزه فلسفه سیاسی، و فقه سیاسی، منسب به اسامات دین و سیاست، ضرورت تشکیل حکومت، اهداف حکومت، ولایت فقهی، شرایط حاکم، حوزه و گستره اختیارات او، وظایف حاکم و شکل حکومت بحث می‌شود؛

در فصل ششم، مفهوم‌های بنیادینی مثل قدرت، آزادی، دموکراسی، عدالت و قانون از دیدگاه امام خمینی توضیح داده می‌شود؛

فصل هفتم، به مبانی و اصول سیاست خارجی اندیشه سیاسی امام خمینی اختصاص دارد.

از آنجاکه، اندیشه سیاسی امام خمینی گستره‌ای وسیع دارد و شامل بررسی از مفاهیم، اصول، مبانی و بنیادهاست و بررسی کامل آن‌ها کار دشواری می‌باشد، طبیعی است که در این کتاب کاستی‌هایی وجود داشته باشد. بنابراین، از

خوانندگان گرامی تقاضا نمودم با نقدهای عالمانه خود یاری رسان ما در چاپ‌های بعدی کتاب باشند. این اثر مدیون همکاری همسر و فرزندانم می‌باشد، از آنان بی‌نهایت سپاسگزارم.

علیرضا زمزم

تابستان ۱۳۹۷

www.ketab.ir